

Володимир УДОВИК,

в. о. директора Фонду Президентів України,
голова Ради молодих учених НБУВ, канд. іст. наук

**РОЛЬ МОЛОДІ В ПРЕДСТАВЛЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ
У СВІТОВІЙ МЕРЕЖІ**

У статті висвітлюються проблеми активізації наукової молоді в напрямі формування українського інформаційного простору та представлення його на гідному рівні у світовій мережі.

Ключові слова: наукова молодь, інформаційний простір, Інтернет, організація науки.

В Україні вже давно постала проблема вирішення представлення українських наукових досягнень у світовому віртуальному просторі через технічні засоби Інтернет. Усім відомо, що нині у світі ефективність наукової діяльності оцінюється за декількома критеріями, зокрема кількістю публікацій у міжнародних журналах та індексом цитувань на них. Але як можна оцінювати українську науку, якщо більшість її наукових доробок, зокрема й сучасних, не мають електронного аналога, який би був доступним широкому колу читачів через Інтернет. У зв'язку з цим треба відзначити проекти Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського зі створення та наповнення порталу наукової періодики України, створення електронних баз даних з різних галузей науки та оцифрування українського культурного надбання.

Таким чином, останнім часом в Україні процес входження науки в інформаційний простір розвивається досить швидкими темпами. Але при цьому постійно виникають проблеми: середній вік науковця (що значно обмежує його діяльність у інформаційній сфері, зокрема Інтернеті), мовний бар'єр, матеріальні проблеми, а також відсутність або, навпаки, безмежність інформації. Проблема поглиблюється ще й через те, що в Україні фактично відсутня державна політика щодо поглиблення інформатизації сфери науки. Так, навіть ВАК ставиться недовіркою до онлайн-ових чи електронних публікацій (для захисту докторської дисертації дозволяється не більше п'яти публікацій у електронних наукових фахових виданнях).

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблемами входження української науки у світовий інформаційний простір та Інтернет, зокрема, займалася Я. О. Горбенко [2], у Росії подібні питання порушували

М. М. Горбунов-Посадов [3], Г. С. Батигін [1]. Роль молоді в цьому процесі не висвітлена у вітчизняній історіографії, але сучасне становище молоді, у тому числі наукової, досліджували М. А. Козоріг, О. Б. Жихор [5], О. О. Хан [11], В. М. Половець [8].

Метою статті є вивчення проблеми участі молодих науковців у формуванні українського наукового віртуального простору.

В Україні темпи поширення інтернет-технологій зростають з кожним роком і є найвищими в Європі. Але, на жаль, за рівнем охоплення населення серед країн Центрально-Східної Європи Україна посідає останнє місце (станом на лютий 2010 р.) – лише 20 % постійних користувачів від кількості населення, наприклад, в Естонії – 71 %, у Польщі – 50 %, у Росії – 36 %. За віковим складом інтернет-користувачів в Україні 65 % становили люди до 34 років [4]. Отже, молодь – найактивніша у сфері інформаційних технологій соціальна група. Загалом молодих людей (віком від 14 до 35 років) нараховується по країні більше третини населення [10].

За цими показниками (інтернет-активність та соціально-віковий склад суспільства) Україна перебуває на рівні європейських країн.

Розглянемо місце наукової молоді як соціальної групи в українському суспільстві. За даними НАН України, чисельність молодих науковців (до 35 років) у структурі НАНУ становить менше 15 % (2943 з 19 782 станом на 1 січня 2010 р.). А середній вік наукових працівників становив 51,3 роки, докторів наук – 62 роки, кандидатів наук – 51,1 рік. Для порівняння в Європейському Союзі (стратегічний напрям розвитку України) показник молодих науковців до 34 років у середньому становить 30 %, найменше в Німеччині – 21,7 %, найбільше в Туреччині – 48,7 та Ірландії – 41,7 [12]. В Європі та США середній вік науковця, який уперше посідає професорську посаду, становить 32 роки [9].

Отже, за кількістю молоді в науковій сфері Україна перебуває на останньому місці в Європі.

Державна молодіжна політика, зокрема спрямована на підтримку наукової молоді, діє більше формально. Так, існують з різною періодичністю національні ради при президентові, міністерствах, академіях наук, але всі вони складаються з представників, яким вже далеко за 35 років. Ці інституції самостійно, без урахування ініціатив молодіжних організацій, скеровують державну молодіжну політику, зокрема й у сфері науки. Загалом вся їх діяльність націлена на проведення конкурсів, надання премій, грантів, стипендій талановитій молоді. І хоча матеріальна підтримка дуже потрібна молодим дослідникам, але це невелика частка того, що може (й повинна) зробити держава для творчої самореалізації наукової молоді країни.

Про увагу з боку держави до наукової молоді свідчить навіть і той факт, що знайти інформацію про чисельність молодих науковців в Україні (до 35 років) практично неможливо. Навіть Держкомстат рахує за ві-

ковим принципом: до 29 років, до 39 років, до 49 і т. ін. в абсолютних числах, не приводячи відсоток до інших категорій [7].

Отже, проблема не лише в нечисленності молодих науковців, а й в їхній активності з представлення своєї вікової групи на рівні наукових установ, академій та держави. Хоча формально в більшості закладів діють Ради молодих науковців, створено безліч громадських організацій, але навіть сама молодь не завжди знає про їх існування.

Про активність наукової молоді в Україні у представленні своїх молодіжних організацій в Інтернеті можна дізнатися, проаналізувавши діяльність рад молодих учених НАН (далі – РМУ) України. За даними Комісії по роботі з наукової молоддю при НАНУ (<http://www.nas.gov.ua/pm>), про діяльність рад молодих учених та спеціалістів подали інформацію 69 установ (на 1 січня 2010 р. у НАН нараховувалося 173 наукові установи та 46 організацій і підприємств дослідно-виробничої бази), з яких 14 мають власні інтернет-сторінки на сайтах відповідних інститутів, на яких подано інформацію про склад ради, її положення і про діяльність, зокрема проведення наукових заходів, чотири подали лише склад ради. І тільки п'ять РМУ мають свої сайти з додатковою інформацією про гранти, діючі конкурси в Україні та світі, конференції та методичні матеріали для аспірантів та здобувачів, а також інколи наявні посилання на наукові зарубіжні інтернет-ресурси з відповідної тематики інституту. З останніх РМУ, які мають свої власні веб-сторінки, лише дві постійно їх оновлюють. Це РМУ Інституту проблем матеріалознавства ім. І. М. Францевича (<http://molod-ipms.org>) та Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України (<http://www.botany-center.kiev.ua>). Інші висвітлюють інформацію піврічної давнини або й більш старішої. Необхідно зауважити, що не всі наукові установи НАН України мають свої власні веб-сайти, а ті що мають, носять суто інформаційний характер про організацію та діяльність, але ні результатів діяльності, ні наукових зв'язків з колегами за фахом не відображено, не говорячи вже про технології веб 2.0. Це також демонструє їх намагання представити свої наукові доробки широкому колу громадськості та світовій спільноті, а не лише вузькоспеціалізованим фахівцям.

На нашу думку, така ситуація з РМУ НАНУ у сфері онлайн склалася не тому, що молодь не знайома чи не використовує інформаційні технології, адже в соціальній мережі багато з них зареєстровано, а тому, що наукова молодь займає пасивну позицію в цьому питанні. Не сформувалися й загальнонаціональні органи, які б представляли наукову молодь усередині держави та на міжнародному рівні. Немає координації, немає й взаємодії. Так, в Україні діють Донецька обласна рада молодих учених, яка має найбільш презентаційний та інформаційно наповнений веб-сайт (<http://dormu.at.ua>), Рада молодих учених АР Крим, Одеська

обласна рада молодих учених (<http://obl-sovet-m-u-od-ua.narod.ru>), Дніпропетровська обласна рада молодих учених, Харківська обласна рада молодих учених, Львівська обласна рада молодих учених та спеціалістів, Рівненська обласна рада молодих учених і спеціалістів. Однак не має подібного об'єднання в Києві, де зосереджено найбільшу кількість наукових установ та вузів.

На терені СНД достатньо ефективних прикладів діяльності громадських об'єднань молодих учених. Активно функціонує Російський союз молодих учених (<http://rosmu.ru>), Союз молодих учених Російської академії наук (<http://www.yugas.ru>), Республіканська рада молодих учених Республіки Білорусь (<http://belrsmu.basnet.by>) та Рада молодих учених НАН Республіки Білорусь (<http://www.smu-nanb.com>), Асоціація молодих дослідників Молдови «PRO-Stiinta» (<http://pro-science.asm.md>), Естонська академія молодих дослідників (<http://www.enta.ee>). На загальноєвропейському рівні діє Федерація національних асоціацій докторантів та молодих науковців – EURODOC (<http://www.eurodoc.net>). Ця організація заснована у 2002 р. з метою представлення інтересів докторантів та молодих учених на європейському рівні в галузі освіти, науки та професійного розвитку. Для взаємодії між національними асоціаціями та з метою просування європейських стандартів науково-дослідної роботи, а також сприяння поширенню інформації для молодих науковців, EURODOC проводить різноманітні зустрічі, конференції. Так, на відкритому Форумі євронауки (www.esof2010.org) – The Euroscience Open Forum (ESOF 2010), який проходив 2–7 липня в Турині (Італія), EURODOC організував дві секції: мобільність молодих дослідників у перспективі європейських досліджень та нові можливості науки в цифрову епоху.

Висвітлюючи діяльність організацій молодих учених, необхідно звернути увагу на досвід Російської Федерації, де діють багато наукових громадських товариств молоді, сформовані у більшості випадків за ініціативою директивних органів. Їх діяльність спрямована в культурну та наукову площину: організація конференцій, фестивалів, літніх шкіл, підтримка талановитих тощо. Наприклад, у 2009 р. розпочав роботу офіційний сайт для молодих учених «Президент Росії – молодим ученим та спеціалістам» (youngscience.ru), створений за ініціативою Координаційної ради зі справ молоді в науковій та освітній сферах при Раді при президенті РФ з науки, технологій та освіти. На цьому сайті зібрані всі інформаційні ресурси щодо молодіжної політики держави у сфері науки (виступи президента РФ, високопосадовців, політиків, інформація про державні конкурси, заходи та ін.).

Отже, саме молодь має стати тією рушійною силою, яка допоможе українській науці увійти до світового інформаційного й віртуального простору й не розчинитися там. Діяльність молодих науковців зосеред-

жена на регіональному рівні, проводяться конференції, зустрічі, конкурси, але на загальноукраїнському – повна тиша.

Перед входженням України до світового інформаційного простору, зокрема його наукової складової, необхідно насамперед, за висловом С. Назаровця [6], перейти до створення вільного українського інформаційного простору. На сьогодні хто знає, чим займаються аспіранти чи науковці науково-дослідних та навчальних установ України у споріднених галузях науки. Часто бувають випадки, що навіть результати дисертаційних досліджень не завжди 100-відсотково надходять до Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як депозитарію дисертацій, захищених в Україні, та авторефератів на них. При цьому електронну базу даних авторефератів використовують як українські, так і зарубіжні науковці як джерело своїх досліджень.

У контексті розгляду зазначеної проблеми треба звернути увагу на такий аспект як відсутність інформації про більшість наукових заходів, нових наукових проєктів в Україні. Адже інформація про їх проведення виставляється лише на сайті однієї установи без реклами та посилає на інших «розкручених» сайтах. Тим більше, що часто інформація з'являється взагалі після заходу, але буває досить цікавою й потрібною. Наприклад, Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди разом з молодіжною громадською організацією «Незалежна асоціація молоді» нещодавно провели II Всеукраїнську науково-практичну інтернет-конференцію «Український науково-інтелектуальний простір: реалії та перспективи розвитку». Однак інформація про захід була на сайті університету та спеціалізованому сайті конференції.

Для подолання цієї проблеми організуються інформаційні сайти, але вони часто або існують недовго або маловідомі загалу науковців. Інколи взагалі деякий час недоступні. Так, сайт Міністерства освіти і науки тривалий час (протягом травня – липня 2010 р.) не працював, що значно обмежило можливості не лише освітян та науковців, а й громадян в отриманні необхідної інформації про освітні заходи в Україні, а також різного роду зміни в міністерстві, відомствах та нормативній базі.

Останнім часом значну популярність набули соціальні мережі з використанням веб-технологій (facebook.com, vkontakte.ru, odnoklassniki.ru тощо). Навіть політики стали активно використовувати їх у своїй діяльності. Не обійшли соціальні мережі й наукову сферу. З українських наукових соціальних мереж можна назвати: Українські науковці у світі (uascientist.ning.com) – ідея створення такої мережі виникла в середовищі українських аспірантів у Німеччині, з метою налагодження співпраці. Українська наукова інтернет-спільнота (www.nauka-online.org) – метою сайту є організація онлайн-спільноти українських науковців,

обговорення актуальних проблем української науки, розміщення публікацій, обмін досвідом та пошук партнерів, Український науковий клуб (nauka.in.ua), Соціальна мережа науковців (www.science-community.org/uk) та ін. Усім їм належить певна ніша, але вони не стають об'єднувальним елементом для загалу науковців, зокрема молоді. У контексті цього актуальною постає необхідність перетворення одного з цих сайтів у консолідуючий, який би став не лише інформаційним, а й базою даних або мета базою наукових даних.

Таким чином, перед науковою молоддю України стоїть багато перспективних завдань: створення національних органів для вирішення проблем молодих науковців та вихід їх на європейський та світовий рівень, активне поширення своїх знань та наукових результатів через Інтернет, більш досконале оволодіння іноземною мовою та ін. Головне – потрібно розвивати більш ширше спілкування молоді між собою й проведення міжнародних наукових конференцій молодих учених, що є одним з перших, але вкрай важливих кроків. Під час наукових контактів дослідники отримують не лише інформацію про нові знання, наукові заходи, а й успішно презентують себе, свій інститут чи вуз. Наступним кроком для наближення України до ери цифрових технологій – є просування української науки у світовий інформаційний простір шляхом онлайн конференцій, удосконалення веб-технологій у науці, збільшення українських публікацій у зарубіжних журналах.

Ще більшою проблемою є державна політика, як молодіжна, так і у сфері інформатизації науки, нормативно-правове забезпечення яких не систематизоване, часто декларативне, а практичні дії далекі від потреб молоді та науки взагалі. Лише в тісній взаємодії активної частини науковців, зокрема молоді, за підтримки державних органів та керівництва наукових установ можливе входження української науки у світовий віртуальний простір та гідне там її представлення.

Список використаних джерел

1. *Батыгин Г. С.* Социология интернет: наука и образование в виртуальном пространстве [Электронный ресурс] / Г. С. Батыгин. – Режим доступа: <http://www.nir.ru/sj/sj1-01bat.html>. – Загл. с экрана.
2. *Горбенко Я. О.* Интернет у сучасних наукових комунікаціях [Електронний ресурс] / Я. О. Горбенко // Соціологічні дослідження : зб. наук. пр. – 2008. – № 7. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Soc_dos/2008_7/gorbunko.pdf. – Назва з екрана.
3. *Горбунов-Посадов М. М.* Интернет-активність як обов'язок ученого / М. М. Горбунов-Посадов // Морфологія. – 2008. – Т. 2. – № 3. – С. 84–88.
4. *Доля І. М.* Студентська молодь як суб'єкт соціально-економічних та суспільно-політичних процесів [Електронний ресурс] / І. Доля //

Гілея : науковий вісник : зб. наук. пр. – 2009. – Вип. 28. – Режим доступу: http://www.nbuiv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2009_28/Gileya28/P6.pdf. – Назва з екрана.

5. *Козоріг М. А.* Проблеми забезпечення економіки України науковими кадрами [Електронний ресурс] / М. А. Козоріг, О. Жихор // Економічний простір. – 2009. – № 27. – Режим доступу: http://www.nbuiv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2009_27/Stati/11PDF.pdf. – Назва з екрана.

6. *Назаровець С.* Про рейтинг, антиплагіат, інформаційний простір і як усе це разом зафіксувати [Електронний ресурс] / С. Назаровець // Молоді науковці. Інформаційний вісник. – 2010. – № 5. – С. 14. – Режим доступу: http://panteon-nauk.org.ua/_ld/0/18_--N5.pdf. – Назва з екрана.

7. Наукова та інноваційна діяльність в Україні [2008]: стат. зб. / Державний комітет статистики України. – К. : Інформ.-вид. центр Держкомстату України, 2009. – С. 50–73.

8. *Половець В. М.* Соціальні проблеми молоді [Електронний ресурс] / В. М. Половець // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка : зб. наук. пр. – 2009. – Вип. 74. – Т. 2. – Режим доступу: http://192.168.2.2/portal/Soc_Gum/Vchdpu/2009_74_2/22.pdf. – Назва з екрана.

9. *Толмачев Д.* Хирш по-уральски [Електронний ресурс] / Дмитрий Толмачев // Эксперт Урал. – 2010. – № 11 (413). – Режим доступу: http://www.expert.ru/printissues/ural/2010/11/hirsh_po_uralski. – Загл. с екрана.

10. Україна увійшла в десятку країн Європи за розміром інтернет-аудиторії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://watcher.com.ua/?p=4238>. – Назва з екрана.

11. *Хан О. О.* Соціалізація молоді через залучення до громадських організацій [Електронний ресурс] / О. О. Хан // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – 2010. – Т. 12. – Ч. 2. – С. 351–357. – Режим доступу: http://www.nbuiv.gov.ua/portal/soc_gum/pzpp/2010_12_2/351-357.pdf. – Назва з екрана.

12. Science, technology and innovation in Europe [Electronic resource]. – Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2010. – P. 109. – Mode of access: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-EM-10-001/EN/KS-EM-10-001-EN.PDF. – Title from the screen.